

РЕЦЕНЗИЯ

от

Член-кореспондент на БАН проф. д.а.н. арх. **АТАНАС КОВАЧЕВ**

Ръководител катедра «Архитектура и урбанистика»,
при Варненски свободен университет «Черноризец Храбър», Варна

ОТНОСНО:

Дисертационния труд на арх. **МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ** за присъждане на образователна и научна степен „Доктор” по научна специалност (докторска програма) „Теория и история на архитектурата“, професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, Департамент „Архитектура“, Нов български университет, София.

Рецензията е представена в качеството ми на:

- **член на Научното жури**, назначено със Заповед N 3-РН-276 от 11.07.2023 г. на ректора на Нов български университет (НБУ), София, на основание на чл. 14, ал. 3 от Наредбата за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) на НБУ, решение на Факултетния съвет към Магистърски факултет от заседание N 10 от 20.06.2023 г и доклад на Декана на Магистърски факултет;
- **рецензент** по конкурса с решение на Научното жури от първото му заседание, състояло се на 04.08.2023 г.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд на тема: „**ПРИНОС КЪМ АРХИТЕКТУРАТА НА БЪЛГАРИЯ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ. ПОДБРАНИ ЕТЮДИ ВАСИЛЪВ – ЦОЛОВ**“ за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ по научна специалност (Докторска програма) „Теория и история на архитектурата“ от професионално направление 5.7 „Архитектура, строителство и геодезия“, разработена в Департамент „Архитектура“ на Нов български университет, София включва: Увод, 2 Глави, Обобщение и изводи, Библиография и списък на публикациите на дисертанта с обем от 102 стр. и Приложения с обем от 32 стр. – или общо основен текст и Приложения с обем от 134 стр. с повторение на Библиографията. Тя съдържа 32 източника, от които 30 на кирилица и 2 на латиница.

В УВОДА са обосновани изборът на тема и нейната актуалност, параметрирани са предметът и обектът на проучване, заявена е целта на научното изследване, зададени са изследователските въпроси, поставени са задачите за решаване. С анализиране на определени примери на архитектурно бюро „Васильов – Цолов“ трудът изследва архитектурата от Третото българско царство в периода между двете световни войни – първите десетилетия на XX век.

АКТУАЛНОСТТА НА ИЗСЛЕДВАНЕ е свързана с необходимостта от позадълбочено изследване на архитектурата в България от периода между двете световни войни, която представлява интерес за специалисти от различни области на науката и изкуството. Липсата на достатъчно задълбочени изследвания по темата се дължи до голяма степен на относителната близост на периода до съвременните условия – необходима е по-голяма историческа дистанция във времето за да очакваме обективни оценки и изводи.

За да избереш за тема на дисертационно изследване творчеството на архитектурното бюро „Васильов – Цолов“ се изисква определена смелост, защото следва да се отбележи, че двамата големи майстори - Иван Васильов и Димитър Цолов са едни от малкото български архитекти, за които за разработени и издадени монографии с автори: Искра Дандалова за Димитър Цолов и Неделчо Паскалев за Иван Васильов. Това са Монографии, хвърлящи сноп светлина върху жизнения път и значимото проектантско творчество, и едно от малкото (може би единственото) архитектурно бюро (явление в българската архитектура и наш принос в европейската и световната култура и архитектура за времето между двете световни войни), чиито равностойни участници за имали честта да бъдат обект и предмет на изследване в самостоятелни монографични архитектурни изследвания и издания.

ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ са подбрани основно обществени сгради, проектирани в духа на „обновената класика“ от архитектурно бюро „Васильов – Цолов“, които от една страна се отличават с утилитарната си функция, която следва да изпълняват безупречно, а от друга страна са сгради с определена семиотична насоченост. Те представляват върхови постижения в практиката на двамата архитекти и бележат определени рубежи в развитието на българската архитектура в периода между двете световни войни.

ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ са функционалните схеми, стилистиката и градоустройството при решаването на архитектурните задачи от тандема „Васильов – Цолов“, осъществен в разбирането на културата като мрежа от връзки и с отчитане на историческите, географските и културните особености в разглеждания период (между двете световни войни – 20-те – 40-те години на ХХ-век).

ЦЕЛТА НА ТРУДА е:

- изследване на някои значими постижения в творчеството на архитектурно бюро „Васильов – Цолов“, при отчитане съвкупността от различни хуманитарни фактори, формиращи архитектурното творчество;
- анализиране на степента на влияние на модерните течения в създаваната от тях българска обществена архитектура.

Трудът, на основата на формулираната **ЦЕЛ**, поставя и изяснява следните изследователски **ЗАДАЧИ**:

- Да се намери нужната **изходна информация** за определените в изследването обществени сгради на тандема „Васильов – Цолов“;
- Да се открият възможно повече **източници**, фокусирани върху личността на двамата архитекти;
- Да се направен **анализ** на наследения културен контекст, засягащ периода между двете световни войни в рамките на географския културен ареал;
- Да се изяснят **водещите схеми и принципи на проектиране** за всеки един от обектите;
- Да се формулират общовалидни **изводи** на базата на направения анализ;
- Да се формулира **тезата** на автора относно значението, маниера и похватите в проектирането на двамата архитекти;
- Да се определи, доколкото е възможно, **приносът** на всеки един от двамата архитекти в рамките на конкретните проекти.

ОБХВАТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО. Трудът обхваща избрани примери от обществените сгради в творчеството на архитектурното бюро „Васильов – Цолов“. Изследването се ограничава до избрани примери, които са общоприети от архитектурната гилдия за върхове в творчеството на тандема Васильов – Цолов, като

ги съпоставя с наследената култура в географския културен ареал на днешната територия на България, изследва връзките, сформирали късния възрожденски и следосвобожденски пласт и влиянието на немските земи.

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В ГЛАВА I. ОБЩИ ТЕОРЕТИЧНИ ЗАКОНОМЕРНОСТИ последователно разглежда:

- Понятията „архитектурна система“ и „общ архитектурен процес“;
- Българските земи – граничен културен ареал;
- Академичното мислене и практиката;
- Класиката, традиция и иновация.

ГЛАВА II. АНАЛИЗИ НА ИЗБРАНИ ТВОРБИ ОТ ТВОРЧЕСТВОТО НА АРХИТЕКТУРНО БЮРО „ВАСИЛЪОВ – ЦОЛОВ“ представлява целеви и проблемни анализ и е посветена на оценка на проблеми, свързани с:

- Културен контекст на периода;
- Тандемът – едно цяло в две части (арх. Иван Васильов, проф. арх. Димитър Цолов, тандемът „Васильов – Цолов“);
- Избрани творби на тандема „Васильов – Цолов“. Анализи (Църквата „Света Неделя, София“; Читалище в гр. Оряхово; Читалище в гр. Враца; Българска народна банка, София; Библиотека на Софийския университет, София; Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий, София).

В ЗАКЛЮЧЕНИЕТО са синтезирани постигнатите резултати – обобщения и изводи, които на практика представляват приносната част на дисертационния труд. В него са засегнати единствено обществени сгради, *„които в определена степен са се превърнали в емблеми на класическата архитектура от този период.“* Жилищните сгради не са обект и предмет на изследването.

Безспорно тандемът „Васильов – Цолов“ оставя значима следа в българската архитектура. Изследването изявява сходствата и различията на *„двамата творци отдали живота си за изграждането и придаването на значение на ключови сгради за развитието на архитектурата от този период“.*

Дисертантът стига до извода, че *„Функционалната и пространствена схема в посочените примери е с една и съща типична за класиката типология, с централна, ясно подчертана и изразена ос, на която се противопоставят напречни или успоредни, подчинени вторични оси, които понякога са и комуникационно изразени“*.

В анализите на функционалните схеми на избраните и изследвани примери авторът извява следните основни елементи:

- **Централна, ясно изразена функционална ос;**
- **Колонадно и постаментно пространство;**
- **Преддверие**, играещо ролята на разпределително фоайе, от което се разгъва вътрешната комуникация на пространствената схема;
- **Стълбища** за вертикална комуникация винаги противопоставени напречно на основната ос, с друга такава, минаваща през преддверието.
- **Основно помещение**, което събира посетителите и се явява център на идеята и др.;

Интерес представлява ПРИЛОЖЕНИЕТО на дисертационния труд, което съдържа анализ и оценка на функционално-планови и обемно-пространствени схеми от творчеството на двамата архитекти – Васильов и Цолов. Това са ценни материали за историята и теорията на българската архитектура от анализирания период и са основа за бъдещи изследвания.

ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ. По темата на дисертационния труд са направени 4 публикации - и 4-те са на български език. Публикациите са самостоятелни и отразяват въпроси и проблеми от дисертационния труд. Публикувани са в периода 2019 – 2020 г.

Публикациите са:

1. **Анатолиев, М. (2019)** Незабравимите. Тандемът Васильов – Цолов, сп. INSPIRO, ISSN/ISBN 1313/4329, брой 53, декември 2019: 61-64
2. **Анатолиев, М. (2020)** Някой обществени сгради на архитектурно бюро „Васильов - Цолов, сп. Следва, ISSN/ISBN 1311/9060, май/юни бр.41 2020: 104-110
3. **Анатолиев, М. (2019)** Незабравимите Белковски - Данчов, сп. INSPIRO, ISSN/ISBN 1313/4329, брой 56, юни 2020: 58-61

4. Анатолиев, М. (2021) Зограф: Незабравимото архитектурно бюро Йорданов - Овчаров, сп. INSPIRO, ISSN/ISBN 1313/4329, брой 63, декември 2021: Публикациите са в издания, регистрирани в Националния център за информация и документация (НАЦИД).

Авторът има участие в международна научна конференция с **1 доклад** по темата на дисертацията: Това е:

- 1. Анатолиев, М. (2019)** Развитието на българската архитектура между двете световни войни, проектантско бюро „Васильов - Цолов“. Доклад в Блок „Баухаус експорт“ (Баухаус и България), изнесен на международна конференция „Веът на БАУХАУС, юбилейна международна конференция 100 години „Баухаус“, 11 ноември 2019г. НБУ София.

АВТОРЕФЕРАТ. Композирани са съгласно изискванията и отразява основните части от дисертацията, с което се дава възможност да се очертаят постигнатите резултати, формулирани като „Изводи“, които приемам.

ВЪПРОСИ:

1. Защо избрахте за проучване и изследване именно архитектурния тандем „**ВАСИЛЬОВ – ЦОЛОВ**“ при наличие и на други архитектурни бюро, основно с двама и по-рядко с трима равностойни участника, които също са създали знакови творби в българската архитектура – репери в градоустройствената структура на София и други градове у нас – и които все още не са предизвикали интереса и вниманието на изследователите? Докато за арх. Иван Васильов и чл.-кор. проф. арх. Димитър Цолов има публикувани статии и книги.

КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ

1. Основната ми критична бележка се отнася до липсата на ясно изявени и формулирани **ПРИНОСИ** от дисертационния труд и тяхното диференциране на *научно-теоретични* и *научно-приложни* (или *научно-практически приноси*), каквато е обичайна практика в разработването на една класическа по своята структура и съдържание дисертация – т.е. най-важният елемент от една дисертация са **авторските приноси**, които рецензентът не намери в труда. Вероятно дисертантът смята, че *изводите* към труда изпълняват ролята на *приноси*. Оponирам на подобна постановка и считам, че трудът трябваше да завърши с

мотивирани и защитими приноси. Това отличава една дисертация от студия, статия или друга научна разработка, въпреки, че и в тях също търсим приносния момент, без да го изявяваме специално, докато за дисертацията това е задължително. Именно приносите определят в най-голяма степен значението, качествата и приложимостта и значимостта на дисертационния труд за теорията и практиката на разглеждания проблем.

2. Желателно е по-точно и ясно да бъдат маркирани и изявени в дисертацията **МЕТОДИТЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕ**, които дисертантът използва в труда и благодарение на които изпълнява поставените цел и задачи, и защитава получените и формулирани изводи.

3. Посочената **БИБЛИОГРАФИЯ** към труда е доста скромна. По изследвания проблем, свързан с творческия път на двама големи архитекти (Иван Васильов и Димитър Цолов), оставили ярки и емблематични творби в българската архитектура, има публикации, останали, вероятно извън полезрението и вниманието на дисертанта. Тези публикации са свързани със 120-та годишнина от рождението на чл.-кор. проф. арх. Димитър Цолов. Публикувани са в *сп. Архитектура, 2016, N 4, стр. 23-35* (водещото архитектурно списание у нас) и в *Списание на Българската академия на науките, 2016, N 5, стр. 63-76* (едно от водещите списания на БАН). Редно е дисертантът да ги познава и анализира, като приеме или опонира на изявените в публикациите мнения и оценки. Вероятно в друга ситуация бих бил по-критичен. В България има публикации и от други автори, посветени на личността и творчеството на тези и други големи архитекти, маркирани в дисертационния труд, които също не са коментирани. Визирам публикации на арх. Йордан Тангъров, проф. д.н. арх. Благовест Вълков, доц. д-р арх. Добринна Желева - Мартинс Виана, отнасящи се за творчеството на чл.-кор. проф. арх. Станчо Белковски, арх. Георги Овчаров и други знакови имена живели и творили в изследвания период.

Посочените критични бележки не омаловажават качествата на дисертационния труд, но рецензентът счита, че един млад учен-изследовател трябва да познава в дълбочина източници, свързани с обекта и предмета на своите изследвания, още повече, когато става въпрос за български автори и издания в България. Това се отнася със същата сила и за рецензентите, които приемайки да рецензират научен труд трябва да познават проблема в достатъчно висока степен.

Рецензентът си позволява да отбележи че посочените бележки добронамерено са насочени не само към докторанта, а и към специалистите и научните звена, които са ръководили, разглеждали, оценявали и насочили дисертационния труд към публична защита, защото Законът за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), действащ от 2010 г. определя степента „Доктор“ като „*образователна и научна степен*“, т.е. докторантът „се учи и се обучава“, а не само като „*научна*“, както беше по Закона за научните степени и научните звания (ЗНСНЗ), действал в България до 2010 г.

ПРЕПОРЪКИ.

1. Препоръчвам дисертационният труд на арх. МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ, след необходимите доработка и прецеизиране, да бъде **издаден като самостоятелна монография** на български, а по възможност и на чужд език. Такава Монография би ползвала широк кръг изследователи от различни научни области, имащи отношение към историята в цяло и по-конкретно към историята на българската архитектура и ролята на изявени творци на архитектурата от началото 20-те до края на 50-те години на XX век в България, по-активно творили от 20-те до края на 30-те години на XX-ти век, с право приемани за „*златните години на българската архитектура*“ – времето през което са създадени ярки архитектурни творби, които и днес, почти столетие след създаването им продължават да бъдат емблематични за функционално-плановата, обемно-пространствената и силуетната композиция на София и други градове в страната.

2. Препоръчвам арх. МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ да увеличи публикационната си дейност, като разработи и публикува **научни студии и статии у нас (регистрирани в НАЦИД) и особено в чужбина (в реферирани и индексирани в световни бази данни издания с научно рецензиране и в издания с „Импакт Фактор“)**, което ще даде възможност за международно цитиране на неговите изследвания, изводи и предложения и ще го утвърди като учен в областта в която работи - историята и теорията на българската архитектура.

3. Препоръчвам арх. МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ да **разшири темата на своя дисертационен труд** в бъдеще, като анализира един малко изследван или почти неизследван в нашата теория въпрос, свързан със съпоставка на ролята и мястото в българската архитектура на други архитектурни бюра, и по-

конкретно с участието на Васильов и Цолов преди да се съберат в общо архитектурно бюро – а именно архитектурното бюро „Васильов – Белковски“. Такъв ракурс би осветил още по-ярко и силно ролята на арх. Иван Васильов, за да се оцени приносът му в двете архитектурни бюра. Чл.-кор. проф. арх. Станчо Белковски е изключително име в българската архитектура като проектант-реализатор и преподавател-педагог, станал легенда в архитектурно образование у нас. Оредяват редиците на учениците на големи български архитекти, които са ги познавали и ще загубим безвъзвратно възможността да получим ценна информация от изворите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Квалификацията на **арх. МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ** досегашната му работа ми позволяват да направя извода, че е разработена качествена и полезна за теорията и практиката дисертация, а авторът показва с този труд, че може да анализира, диагностизира и синтезира проблеми, формулирайки изводи и предложения в разглежданата област.

Гореизложеното ми дава основание да оценя дисертационния труд на арх. МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ за самостоятелно разработен и завършен.

Спазени са основни изисквания на действащия понастоящем Закон за развитието на академичния състав в Република България (ЗВАСРБ) (ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г. и последвали изменения и допълнения), Правилника към него и нормативните документи на Нов български университет, София.

В качеството си на член на Научното жури и рецензент на дисертационния труд давам своята положителна оценка и гласувам със „ЗА“ присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ на арх. МИТКО АНАТОЛИЕВ МИТКОВ по научна специалност (Докторска програма) „Теория и история на архитектурата“, професионално направление, 5.7. Архитектура, строителство и геодезия.

.....
(Член-кореспондент на БАН, проф. д.а.н. арх. АТАНАС КОВАЧЕВ)

София, 04.10.2023 г.